Bogusław Półtorak
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WPŁYW STRATEGII KREDYTOWEJ NA WYNIKI FINANSOWE BANKÓW

Wstęp

Działalność bankowa jest nierozerwalnie związana z uwzględnianiem wymogów efektywnościowych. Pośrednictwo finansowe niejako z definicji wymaga utrzymywania rentowności jako jednego z podstawowych celów działalności banków, co z punktu widzenia systemowego jest środkiem utrzymania stabilności. W ramach paradygmatu równowagi przedsiębiorczej banku ujęcie rentowności staje się jednocześnie wyznacznikiem utrzymania płynności, a przede wszystkim bezpieczeństwa ekonomicznego (Bogacka-Kisiel, Korenik, Nadotti 1998, s. 31). W takim ujęciu warunkiem utrzymania stabilności ekonomicznej staje się właściwa polityka rezerw banku, która będzie pochodną polityki kredytowej, ale również celów strategicznych właścicieli i egzogenicznych uwarunkowań działalności banku. Celem opracowania jest wobec powyższego przedstawienie mechanizmu i wpływu przyjętych przez bank strategii kredytowych, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia efektywności finansowej i bezpieczeństwa ekonomicznego. Przedmiotem analizy jest zakres wyników finansowych banków komercyjnych, które udzielały kredytów na polskim rynku w latach 2007-2009. Wybór okresu badawczego wynika z istotnych przemian polskiego sektora bankowego w przyjętych latach, a także przemian w otoczeniu międzynarodowym. Do podstawowych czynników oddziałujących w wybranym okresie na sektor finansowy należy eskalacja skutków globalnego kryzysu finansowego. Nadmierna ekspansja kredytowa doprowadziła do eskalacji ryzyka kredytowego, które zostało przetransferowane poprzez mechanizm sekurytyzacji na pozostałe segmenty rynku finansowego. Wzrost awersji do ryzyka uczestników rynków finansowych wtórnie spowodował zablokowanie akcji kredytowej, co w konsekwencji doprowadziło do obniżenia przychodów banków, a jednocześnie wyższe ryzyko kredytowe przyczyniło się do wzrostu kosztów rezerw celowych. W takich okolicznościach istotny wpływ na osiągnięcie zysków przez bank ma przyjęta strategia ekspansji kredytowej. Tezą artykułu jest stwierdzenie,

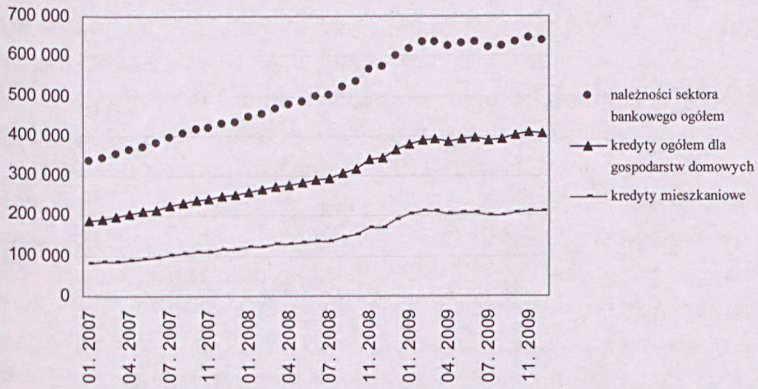
że w badanym okresie lepsze wyniki finansowe osiągnęły banki realizujące strategię konserwatywną. Zachowawcza ekspansja kredytowa pozwoliła utrzymać bankom płynność finansowania, co istotnie zmniejszało koszt kapitału, a równocześnie ograniczyło straty w grupie kredytów zagrożonych. W przypadku banków realizujących strategię naśladowczą, a szczególnie ekspansywną – konsekwencją nadmiernej akcji kredytowej są przede wszystkim straty ponoszone na kredytach straconych, ale nie bez znaczenia jest utrata możliwości alternatywnych lokat. Utrata płynności finansowania akcji kredytowej w zakresie strategii depozytowej, rynkowej, a przede wszystkim finansowania zewnętrznego powoduje bowiem, że banki ekspansywne w okresach wcześniejszych mogą mieć istotne ograniczenia w kolejnej fazie poprawy koniunktury i rozwoju rynku. W ujęciu systemowym jest to też jeden z istotniejszych warunków stabilności finansowej. Immanentnym elementem tego procesu staje się instytucjonalizacja procesów finansowych z zachowaniem paradygmatu równowagi przedsiębiorczej banku. Ciągłość dostępności kredytowania dla podmiotów sektora niefinansowego będzie uwarunkowana więc jakością strategii finansowej banku jako pochodnej celów właścicieli banku oraz działań nadzoru finansowego.

1. Potencjał kredytowy banków

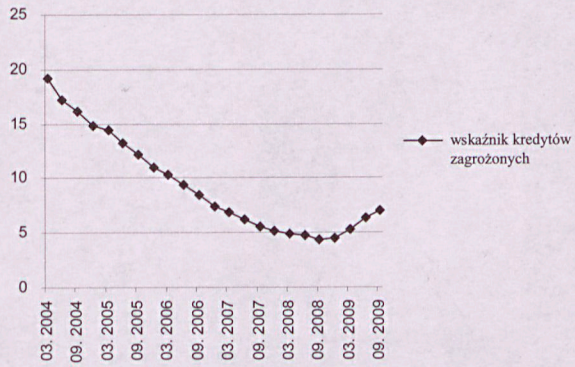
Ekspansja kredytowa banków na rynku polskim w latach 2007-2008 była ściśle związana z finansowaniem rozwoju rynku nieruchomości, głównie mieszkaniowych dla gospodarstw domowych, a w dalszej dopiero kolejności rozwojem finansowania potrzeb bieżących (rys. 1).

Analiza struktury kredytowania wskazuje na wzrost stanów kredytowych o coraz dłuższych okresach wymagalności, co w obliczu narastających trudności z rolowaniem krótkoterminowych źródeł finansowania na rynku międzybankowym dla części banków, przyczyniło się do ograniczenia liczby i wartości nowo zawieranych umów kredytowych. Apogeum tego zjawiska nastąpiło w pierwszym kwartale 2009 r., gdy liczba nowych umów wyniosła prawie 38 tys., co było wielkością niemal dwukrotnie niższą niż w analogicznym okresie 2008 r. (KNF 2009a). Wzrost awersji do ryzyka na krajowym i międzynarodowych rynkach finansowych spowodował ograniczenie dostępności pożyczek oraz instrumentów zabezpieczających ryzyko walutowe. Ostatni czynnik miał szczególny charakter z uwagi na zdominowanie przez kredyty indeksowane walutami obcymi, w badanym okresie przede wszystkim frankiem szwajcarskim (CHF). W praktyce zaledwie jeden bank komercyjny, Bank Pekao S.A., nie oferował mieszkaniowych kredytów indeksowanych do walut obcych dla klientów indywidualnych. Pozostali uczestnicy rynku do chwili eskalacji rynkowych skutków kryzysu, przede wszystkim realizujący agresywną strategię kredytową, chętnie korzystali ze strategii mieszanej lub finansowania zagranicznego. Najwięksi uczestnicy rynku z liderem, bankiem PKO BP,

realizowali strategię bilansową opartą na depozytach, w tym w znacznym zakresie sektora niefinansowego[1]. Brak kongruencji w zakresie pozycji walutowych spowodował jednak wzrost kosztów pokrycia ryzyka walutowego, co natomiast znalazło odzwierciedlenie w wynikach finansowych. W 2009 r. zanotowano również niespotykany w latach wcześniejszych wzrost wskaźnika kredytów zagrożonych (rys. 2), co przy wysokiej dynamice portfela kredytowego w poprzednich okresach istotnie przyczyniło się do pogorszenia wyników finansowych banków.

Rysunek 1. Stan należności sektora bankowego bez Narodowego Banku Polskiego (w mln zł)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: (Szpunar 2009)

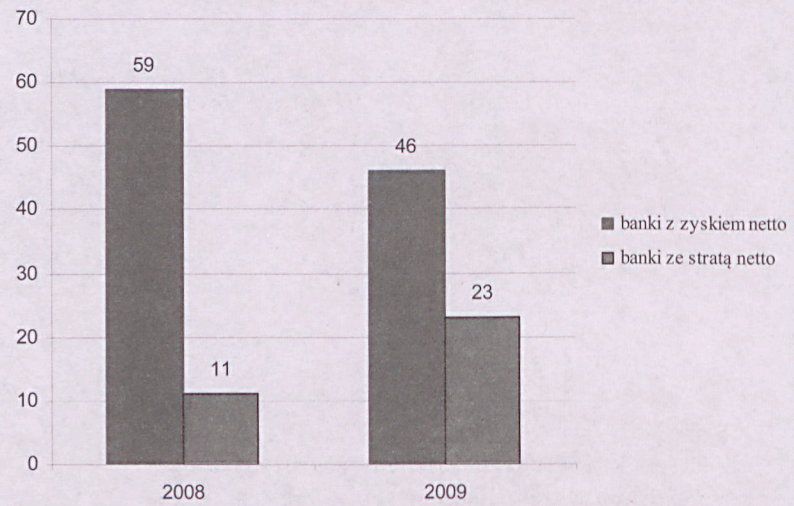

Rysunek 2. Wskaźnik kredytów zagrożonych w polskim sektorze bankowym (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: (Szpunar 2009).

[1] Udział banków o poszczególnych strategiach w sumie bilansowej banków komercyjnych wynosił w 2009 r: strategia depozytowa – 59,5%, strategia finansowania zagranicznego – 7,5%, strategia mieszana – 33,0% (por. Szpunar 2009, s. 50).

2. Warunki realizacji wyników finansowych

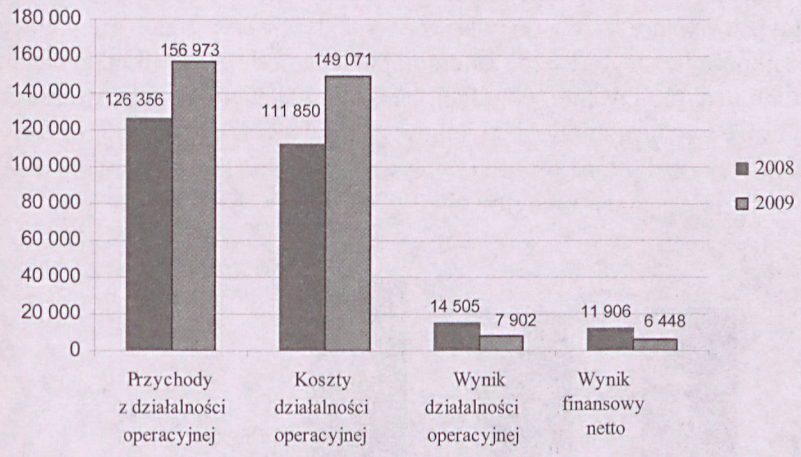
Odmienne strategie kredytowe w dość krótkim okresie doprowadziły do istotnych zmian w strukturze realizowanych wyników finansowych aż do znacznych strat w części banków (rys. 3). Pogorszenie wyników finansowych było związane przede wszystkim z gwałtownym wzrostem kosztów ryzyka (*cost of risk*); głównie kredytowego, ale i w znacznej mierze walutowego powiązanego z kredytami indeksowanymi walutami obcymi. W konsekwencji nadzór finansowy wymógł na części banków uruchomienie programów naprawczych. We wrześniu 2009 r. aż w dziewięciu bankach były one prowadzone ze względu na istotne zagrożenie stabilności części banków w średnim i długim okresie działania banku. Program naprawczy jest przy tym działaniem nadzorczym[2], którego podstawowym celem jest dostosowanie aktywności biznesowej banku do jego możliwości kapitałowych i sytuacji makroekonomicznej. Do podstawowych środków jego przeprowadzenia można m.in. zaliczyć redukcję kosztów działalności operacyjnej, poprawę jakości zarządzania ryzykiem czy też wprowadzenie nowej polityki kredytowej. W konsekwencji działania zmierzają do przywrócenia siły kapitałowej banku w relacji do zakresu rzeczywiście realizowanej strategii banku. Konsekwencją na poziomie operacyjnym jest większe zaangażowanie nadzoru w bieżące monitorowanie działalności banku i zwiększone obowiązki sprawozdawcze. W naturalny sposób też powyższe działania instytucjonalizują warunki funkcjonowania banku (KNF 2009a).

Rysunek 3. Liczba banków komercyjnych z zyskiem lub stratą wg stanu na koniec trzeciego kwartału 2008 i 2009 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Półtorak (2009)

[2] Umocowaniem regulacyjnym dla prowadzenia programów naprawczych są zapisy art. 142 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. (Prawo bankowe 1997, art. 142).

Analiza przychodów z działalności operacyjnej w polskim sektorze bankowym wskazuje na utrzymanie rosnącego potencjału sprzedaży usług finansowych (rys. 4). W realizowaniu przychodów rosnące znaczenie miały dochody pozaodsetkowe, które są przede wszystkim związane z posiadanym portfelem kredytowym i eksploracją bazy klientowskiej w zakresie sprzedaży krzyżowej. W 2009 r. przychody z prowizji i opłat związanych z udzielaniem nowych kredytów nie rosły tak szybko, co wobec rosnących kosztów ryzyka kredytowego spowodowało zmianę podejścia banków w zakresie polityki opłat związanych z podstawowymi usługami oszczędnościowo-rozliczeniowymi. Gremialne podwyższanie i egzekwowanie opłat związanych z aktywnością klientów korzystających z podstawowych usług, w tym przede wszystkim z rachunków osobistych i kart płatniczych, stanowiło istotne uzupełnienie przychodów banków. W takich warunkach podstawowe usługi bankowe w Polsce należą do najdroższych w Europie. W dłuższej perspektywie silna eksploatacja grup klientów przez banki może być istotnym czynnikiem wzrostu mobilności klientów i poszukiwania przez nich tańszych ofert. Wykorzystać tę sytuację mogą banki poszukujące sposobów na powrót do ekspansywnej strategii rozwoju, ale tym razem już nie kredytowej, ale opartej na produktach rozliczeniowych (Półtorak 2009).

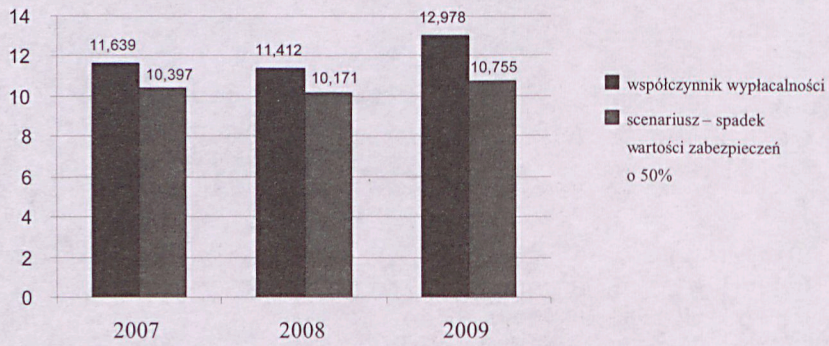
Rysunek 4. Wyniki finansowe banków wg stanu na koniec III kw. 2008 i 2009 roku (mln zł)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GUS (2010)

W badanym okresie wzrost przychodów był silnie kompensowany poprzez jeszcze większy wzrost kosztów, w tym przede wszystkim wynikających z przeszacowania rezerw, strat na operacjach walutowych oraz rosnących kosztów odsetkowych. W ostatnim przypadku była to konsekwencja ekspansji depozytowej banków skierowanej do podmiotów sektora niefinansowego jako odpowiedź na trud-

ności z finansowaniem bieżących potrzeb płynnościowych na rynku międzybankowym. Koszty absorpcji ryzyka działalności kredytowej okazały się decydujące dla zmniejszenia wyniku finansowego.

3. Fundusze własne a całkowity wymóg kapitałowy

Realizowanie jakiejkolwiek polityki kredytowej w naturalny sposób uruchamia wymogi kapitałowe, których pierwotnym wyznacznikiem są potrzeby ekonomiczne w zakresie zapewniania bezpieczeństwa i stabilności banku. Wtórnie natomiast są egzekwowane przez właściwe regulacje ostrożnościowe. Odpowiedni poziom wyposażenia kapitałowego jest determinowany przez realizowane w portfelu kredytowym straty, a także rezerwy celowe, a kolejno przez oczekiwane scenariusze rozwoju sytuacji na rynku kredytowym i w jego otoczeniu. Perspektywa pogorszenia warunków ogólnoekonomicznych wynikających ze zjawisk związanych chociażby z procesami eskalacji skutków kryzysu finansowego zwiększa zapotrzebowanie na fundusze własne ponad zapotrzebowanie wynikające z aktualnego i prognozowanego stanu portfela kredytowego[3]. *Stress-test* jakości portfela kredytowego pokazuje, że w skali całego sektora bankowego poziom wyposażenia kapitałowego jest wystarczający nie tylko w perspektywie wymogu regulacyjnego, ale również ekonomicznego (rys. 5). Niemniej jednak podobna konkluzja nie dotyczy wszystkich instytucji w całej populacji banków. Zapewnienie adekwatności kapitałowej może być utrudnione dla banków znajdujących się w fazie rozwoju działalności operacyjnej, które ponoszą relatywnie wysokie koszty rozwoju działalności, lub w fazie ekspansji kredytowej.

Rysunek 5. Przeciętny współczynnik wypłacalności banków komercyjnych w scenariuszach pogorszenia się jakości kredytów o stwierdzonej utracie wartości (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Szpunar (2009)

[3] Zalecany przez nadzór finansowy poziom współczynnika wypłacalności został podwyższony w okresie eskalacji kryzysu finansowego w 2008 r. z ustawowego poziomu 8% do 10%.

Z powodu istotnego wzrostu wartości portfela kredytowego i wydłużenia okresów zapadalności w latach 2007-2009 różnica w minimalnym wymaganym poziomie wyposażenia kapitałowego w warunkach realizacji zabezpieczeń w pełnej wysokości oraz mniejszej o 50% uległa istotnemu zwiększeniu. Oznacza to wzrost wrażliwości sektora bankowego na zmianę jakości aktywów, a także może wskazywać na rosnące niedopasowanie struktury finansowania i akcji kredytowej, szczególnie pod względem terminowym[4]. Zwiększenie możliwości kapitałowych banków stało się wobec wyżej wymienionych uwarunkowań przedmiotem regulacji wydanej przez Komisję Nadzoru Finansowego. Na podstawie delegacji ustawowej zawartej w Prawie bankowym (1997, art. 127 ust. 2, pkt 2, lit. d) zostały rozszerzone źródła funduszy własnych banków o inne pozycje dodatkowe funduszy podstawowych.

Rozszerzeniem funduszy własnych mogą być obligacje zamienne i obligacje długoterminowe nominowane w złotych, euro, dolarze amerykańskim lub franku szwajcarskim, ale po uwzględnieniu określonych warunków. Obligacje zamienne mogą być zaliczone do funduszy podstawowych, jeżeli zgodnie z warunkami emisji (KNF 2009):

- nie przyznają obligatariuszowi prawa do wcześniejszego wykupu, a w razie upadłości lub likwidacji banku będącego emitentem, przed zamianą na akcje, roszczenia obligatariuszy zaspokajane będą w ostatniej kolejności,
- zamiana na akcje nastąpi nie wcześniej niż rok od zamknięcia emisji i przed upływem 5 lat od daty zamknięcia emisji, a przy tym łączna wysokość oprocentowania obligacji do dnia dokonania zamiany na akcje nie przekroczy 40% wartości nominalnej obligacji,
- oprocentowanie obligacji wypłacane jest z dołu i pierwsza wypłata nie może nastąpić przed upływem 3 miesięcy od daty zamknięcia emisji,
- propozycja nabycia obligacji zostaje skierowana do dotychczasowych akcjonariuszy, a innym adresatom proponuje się nabycie obligacji, jeżeli akcjonariusze nie skorzystają z oferty,
- przyznają bankowi będącemu emitentem prawo do wstrzymania lub odroczenia wypłaty oprocentowania, jeżeli nastąpi istotne pogorszenie sytuacji finansowej banku, lub dokonania zamiany na akcje przed terminem przewidywanym w warunkach emisji, jeżeli nastąpi istotne pogorszenie sytuacji finansowej banku,
- w przypadku gdy uzyskane ze sprzedaży obligacji środki przewyższają wartość nominalną akcji, na jakie zostaną zamienione, nadwyżka środków zostanie zaliczona na kapitał zapasowy.

Obligacje długoterminowe mogą być zaliczone do funduszy podstawowych, jeżeli zgodnie z warunkami emisji wykup obligacji przed terminem jest możliwy

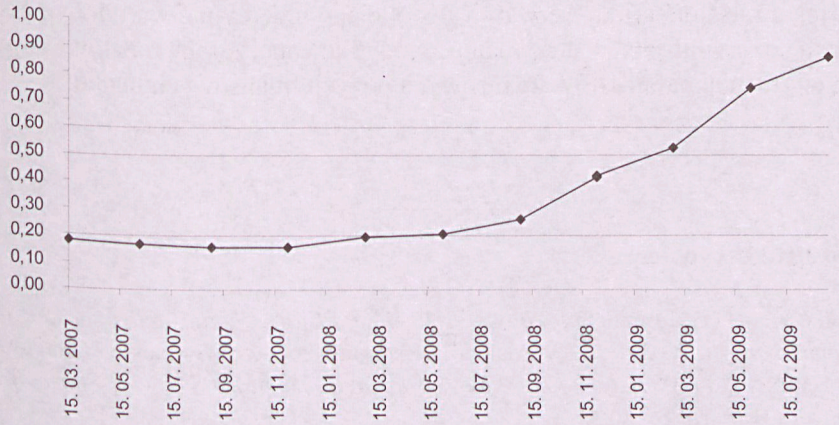
[4] Średnia zapadalność aktywów wynosiła pod koniec 2009 r. niemal 6 lat, w tym samym momencie średnia wymagalność pasywów wynosiła niecały rok (Szpunar 2009, s. 52).

jedynie za zgodą Komisji Nadzoru Finansowego, ale nie wcześniej niż po upływie 10 lat od daty zamknięcia emisji, a także jeżeli przemawia za tym szczególny interes ekonomiczny banku, określony w warunkach emisji. Wykup obligacji długoterminowych nie może też powodować istotnego pogorszenia sytuacji finansowej banku. W warunkach obligacji powinny być zawarte zapisy przyznające bankowi będącemu emitentem prawo wstrzymania lub odroczenia wypłaty oprocentowania, jeżeli nastąpi istotne pogorszenie sytuacji finansowej banku. W razie upadłości lub likwidacji banku będącego emitentem roszczenia obligatariuszy będą zaspokajane w ostatniej kolejności.

Zwiększanie zasobów kapitałowych stało się niezbędne wobec konsekwencji nadmiernej ekspansji kredytowej banków w okresie poprzedzającym kryzys finansowy. Poprawa bezpieczeństwa i stabilności banków wymaga większego zaplecza kapitałowego niż potrzeby określone w warunkach przed kryzysem. Konsekwencją dla europejskich banków zbyt optymistycznych założeń strategii kredytowej stały się znaczące odpisy. Rekordzistą na skalę europejską był szwajcarski bank UBS, którego odpisy sięgnęły 14,4 mld USD (Fitch Ratings 2007). W polskim sektorze bankowym zakres odpisów był znacznie mniejszy i nie był związany bezpośrednio ze stratami na rynku amerykańskim. Wyniki finansowe części banków uległy jednak istotnemu pogorszeniu w 2009 r. Gorsze wyniki finansowe natomiast wtórnie wpływają na pogorszenie standingu finansowego banku i zwiększenie kosztu pozyskania kapitału na skutek pogorszenia ratingu (Fitch Ratings 2010).

4. Wybrane determinanty kształtujące wyniki finansowe banku

Do podstawowych determinant wyniku finansowego banku można zaliczyć przede wszystkim koszty zarządzania ryzykiem (*cost of risk*), ze szczególnym uwzględnieniem ryzyka kredytowego. Osiągnięcie określonego wyniku finansowego staje się więc niewyłącznym następstwem przyjętej polityki kredytowej. Wzrost ujemnego salda rezerw i odpisów w polskim sektorze banków komercyjnych jest następstwem pogorszenia warunków egzogenicznych funkcjonowania banków, ale również błędów w zakresie działań wewnętrznych. Przyrost relacji odpisów do jednocześnie zwiększających się aktywów stał się symptomatyczny w 2009 r. dla realizowanych wyników finansowych (rys. 6). Erozja jakości portfela kredytowego jednocześnie mogła zależeć od pogorszenia warunków ogólnogospodarczych, jakkolwiek istotnym czynnikiem może być proces starzenia się portfela kredytowego, czego efektem jest wzrost strat wynikających z realizacji ryzyka zdarzeń losowych i zmiany sytuacji majątkowej kredytobiorców. Ryzyko kredytowe może ulegać w takiej konfiguracji istotnemu zwiększeniu, czego skutkiem będzie zwielokrotniony wzrost kosztów ryzyka. Jednoczesny wzrost kosztów odsetkowych, operacji finansowych i ryzyka walutowego, istotnie ze sobą skorelowanych, ogranicza łącznie szansę realizacji dodatnich wyników finansowych.

Rysunek 6. Średnia relacja odpisów netto z tytułu utraty wartości kredytów do aktywów (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Szpunar (2009)

Zakończenie

Wysoka aktywność banków w zakresie udzielania kredytów niekoniecznie oznacza utrzymanie długookresowego potencjału przychodów na poziomie gwarantującym satysfakcjonujący z punktu widzenia właścicieli i nadzoru bankowego poziom zysków. W pierwszym wypadku w sensie rentowności, a w drugim środka do osiągnięcia stabilności ekonomicznej. Ze względu na uniwersalny charakter większości banków komercyjnych działających w Polsce w naturalny sposób nie mają one instrumentów stabilnego finansowania długoterminowych potrzeb kapitałowych w kontekście finansowania akcji kredytowej. Silny rozwój akcji kredytów mieszkaniowych, w tym przede wszystkim denominowanych w warunkach pogorszenia warunków makroekonomicznych i osłabienia waluty krajowej zwiększył koszty ryzyka. W przyszłości podstawowe ograniczenia w kreowaniu dodatnich wyników finansowych mogą być związane ze wzrostem kosztów niedopasowania krótkoterminowych źródeł finansowania aktywów o coraz dłuższym terminie wymagalności. Proces ten będzie związany przede wszystkim z erozją jakości portfela kredytowego postępującego z wiekiem umów kredytowych z okresu ekspansji kredytowej. Kontynuowanie strategii ekspansji kredytowej również z tego względu może być więc nieopłacalne. Stan ten może się zmieniać w przyszłości wraz z większą dostępnością długoterminowych źródeł finansowania polskich banków (np. jako konsekwencja uczestnictwa w strefie euro). Poprawa wyników finansowych będzie w takich hipotetycznych warunkach łatwiejsza na podstawie strategii ekspansji kre-

dytowej, a nie strategii konserwatywnej. Niejako tradycyjnie warunkiem podstawowym pozostanie jednak utrzymanie zmodyfikowanej zasady możliwie największej kongruencji parametrów finansowych pozycji bilansowych banku.

Bibliografia

Bogacka-Kisiel E., Korenik D., Nadotti L. (1998), *Podstawy zarządzania finansami banku komercyjnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.

Fitch Ratings (2007), *Outlook for Major European Banks in 2008 – More Stormy Waters Ahead*, New York.

Fitch Ratings (2010), *Credit Outlook for Major European Banks 2010*, New York.

GUS (2010), *Wyniki finansowe banków w okresie I-III kwartał 2009 r.*, Warszawa.

KNF (2009a), *Informacja o warunkach wprowadzania oraz realizacji programów postępowania naprawczego w sektorze bankowym*, Warszawa.

KNF (2009b), Uchwała nr 314/2009 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 14 października 2009 r.

KNF (2009c), *Informacja o sytuacji banków w okresie styczeń-wrzesień 2009 r.*, Warszawa.

Półtorak B. (2009), *Banki głodne wyników*. Biuletyn Gospodarczy Bankier.pl, www.bankier.pl/biuletyn/gospodarczy.

Prawo bankowe (1997), Ustawa Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r., Dz.U. z 2002 r. nr 126, poz. 1070 z późn. zm.

Szpunar P., red. (2009), *Raport o stabilności systemu finansowego grudzień 2009 r.* Narodowy Bank Polski, Warszawa.

ZBP (2009), *Ogólnopolski raport o kredytach mieszkaniowych i cenach transakcyjnych nieruchomości*, Warszawa.

AN IMPACT OF CREDIT POLICY ON FINANCIAL RESULTS OF BANKS

Summary

The aim of this paper is to discuss potential impact of credit policy and funding policy on Polish banking sector profits. Increasing cost of the risk causes worsening the financial result. Losses are a consequence of the lack of own capital. In such conditions choice about the conservative policy is becoming the necessity. In the future the active strategy may be more possible in Poland after joining into Euro Zone.